

A KÉPPÉ VÁLT KÍSÉRLET

GRÜNER GYÖRGY FIZIKUS ÉS MŰGYŰJTŐ

A képpé vált kísérlet. Innovatív képzőművészeti formakísérletek 1941-től napjainkig címmel rendezett nagysikerű kiállítást az óbudai Vasarely Múzeum idén nyáron. A tárlat Grüner György, a Kaliforniai Egyetem, Los Angeles (UCLA) professzora magángyűjteményének egy részét mutatta be. A fizikus a kilencvenes évek elejétől vásárolja innovatív magyar alkotók képeit.

FOTÓ: OLÁH GERGELY MÁTÉ

Grüner György ma is kutat és tanít az UCLA-n, professzorsága alatt hosszú ideig a Los Alamos-i Nemzeti Laboratóriumban egy kutatási osztály vezetője és a UCLA Solid State Science Center igazgatója is volt, több vállalatot alapított és irányított. Tudományos munkásságát Alexander von Humboldt- és Guggenheim-díjjal, két alkalommal pedig a Világgazdasági Fórum „Technology Pioneer” díjával ismerték el. 1991 óta a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja. Az 1990-es években kezdett magyar alkotók képeiből vásárolni. Többek között olyan művészek alkotásaival gyarapította gyűjteményét, mint Bak Imre, Birkás Ákos, Haraszty István, Hencze Tamás, Keserü Ilona, Konok Tamás, Gáyor Tibor, Maurer Dóra és Lázár István, vagy a „fiatalabb” generáció képviselőiként Wolsky András, Haász Katalin, Bolygó Bálint, Benedek Barna.

Legnagyobb tudományos és gazdasági sikereit a nanotechnológia alkalmazásával kapcsolatos kutatásainak és azok eredményei innovatív alkalmazásának köszönheti. Beszélgetésünk alapvető témája a gyűjteménye volt, melynek jelentős részét az óbudai Vasarely Múzeumban lehetett megtekinteni, de Grüner Györggyel kapcsolatban nem kerülhető meg a tudomány és az innováció témája sem.

Miután gyűjteménye egy részét bemutatta a Vasarely Múzeumban, számos cikk, interjú jelent meg önnel a hazai sajtóban. Az innováció fogalma mindegyikben hangsúlyos szerepet kapott, akár képzőművészetről, tudományról vagy vállalkozáselméletéről esett szó.

Ez tökéletesen fedi a valóságot, és nyilván nem véletlen – mindig is érdekelt az innováció, a világ mozgatóereje.

Az ön definíciója szerint: „Az innováció egy újítás fejlesztése, továbbvitele úgy, hogy az társadalmilag és gazdaságilag hasznos legyen, miközben vagy meglévő igényeket elégít ki, vagy új igényeket teremt”. Mikor kezdett fókuszálni az innovációra, hogy lehet hasznos egy festmény, és miként lehet innovatívan felépíteni egy gyűjteményt?

Beszéljünk először a tudományról, pontosabban esetemben a nanotechnológiáról, majd utána az innovációról, és végül jöhet a kiállítás. Ami a nanotechnológiát illeti: mint a neve is mutatja, főleg technológia, kicsit tudományág, de a súlypont mégis ott van, hogy alkalmazásából új technológiák születnek. Mintegy negyed évszázada, a terület hajnalán főleg szénatomokból álló nano-méretű szerkezetekkel kezdtem foglalkozni.

Sosem voltam jó fizikából, ezért laikusként akkor értettem meg, milyen nagyságrendű anyagokkal foglalkozik, amikor azt olvastam, hogy 1 nanométer méretét arányosan (nm = 10⁻⁹ méter) úgy lehet elképzelni, mint egy üveggolyót a Föld tömegéhez képest.

Valahogy így. Azok a szén szerkezetek, amikkel dolgoztunk, nagyjából a DNS méreteinek felelnek meg.

Amerikában talált rá erre a területre?

Igen, akkor már kint voltam, és nagyjából ezzel párhuzamosan kezdtem innovációval foglalkozni. Kialakítottam egy technológiát, illetve platformot, ami tulajdonképpen egy szénalapú háló, ami vezeti az elektromos áramot. A konstrukciónak több használati lehetősége is van. Ha ez a háló érintkezik egy fehérjével, akkor az áram megváltozik. Tehát lehetett például fehérje detektálására használni. Készítettünk magából a vezető hálóból tranzisztort is. Így jött a szénalapú elektronika ötlete a szilícium helyett.

Rábukkantam egy, a témáról írt cikkére, amely a legnevesebb amerikai tudományos ismeretterjesztő folyóiratban jelent meg 2007-ben, és még a hozzám hasonló mértékben laikus olvasók számára is érdekfeszítő.

Igen, ezt az írást a Scientific American közölte, az a lap, amely a tudomány aktuálisan legfrissebb eredményeiről szól, nem csak tudósoknak. Mindig a szerkesztők kérik fel a szerzőket. Esetemben is így történt, mivel én voltam az első, aki a nanotechnológiában ilyen dolgokat csinált – és vállalatot indított.

Miért fontos egy kutató fizikus számára, hogy eredményei nem kifejezetten szakmai fórumokon is megjelenjenek?

Mert kell olyan kapu, amelyik a tudományt megnyitja a világ felé. Amit szakmai fórumon publikálunk, azt elolvassa mondjuk ezer szakember. Ez nagyon szűk kör, amit érdemes kitágítani. És a tágabb érdeklődés alapja az innováció, tehát az átmenet az alapkutatásból abba a fázisba, ahol valami gyakorlatban is hasznosíthatót csinálunk.

Hol tart most, hova fejlődött az eredeti platform?

Épültek rá vállalatok, amiket én vezettem, alapítottam. Némelyik még mindig megvan, detektálási módszerekkel foglalkozik a biotechnológiában. Volt olyan vállalat, amit megvett egy nagy dél-koreai cég, egy másik átköltözött Szingapúrba. Akadt persze olyan is, amelyiknek nem sikerült átjutni az úgynevezett „halál völgyén”. Az az invenció nem jutott el odáig, hogy sikeres legyen. Van egy sor kisebb, most induló vállalat, amelyekben már tanácsadóként vesznek részt. Ezeket a diákjaim indították el.

Hogyan lett egy mosonmagyaróvári diákból kutató fizikus?

Akkoriban, az 1950-es években egy, a vasfüggönytől öt-tíz kilométerre fekvő település tényleg senki földjének számított, még az országon belül is. Nem sok mindent lehetett csinálni azon kívül, hogy sportol az ember. De létezett egy Matematikai Lapok nevű szakfolyóirat, ahol példákat lehetett megoldani, és azokat be lehetett küldeni minden hónapban. A beküldők között kialakult egy országos rangsor, amelyen én a harmadik-negyedik voltam. A padtársam volt az első vagy a második az országban, ő is akadémikus, matematikus, itthon él.

Maga miért lett fizikus?

Szerintem nem voltam elég jó matekos, ezért fizikus szakra jelentkeztem az ELTE-re. Fel is vettek. Akkoriban a KFKI (Központi Fizikai Kutatóintézet) igazgatójának minden páratlan évben, az igazgatóhelyettesnek minden páros évben volt egy lehetősége,

hogy társadalmi ösztöndíjjal fölvegyen valakit az intézetbe. Így kerültem a KFKI-ba, utána eljutottam Londonba, az Imperial College-ba, amely szintén nagyon jó iskola volt. Amikor hazajöttem, egy kis kutatócsoportot állíthattam össze itt Magyarországon, egy új kutatóterületre koncentrálni. Kaptunk pénzt, helyiségeket, vehettünk műszereket, mindent, amire szükségünk volt a munkához. Ez volt az első olyan lehetőség Magyarországon, amelynek révén egyetemi hallgatók kutatóintézetben dolgozhattak valós programokon. Ebből a társaságból hárman vagy négyen egyetemi tanárok Amerikában, egy Svájcban, legtöbbször itthon – örömmel mondom, hogy a régi csapatom legalább fele az Akadémia tagja. Szerencsém volt, hisz a legjobb diákok közül válogathattam. Elég gyakran jártam Nyugat-Európában, majd Amerikába is meghívtak. A Kaliforniai Egyetemen (Los Angeles) tanítottam vendégprofesszorként, majd felajánlottak egy egyetemi tanári állást. Az egyetem a világ mintegy egy tucat legjobb egyeteme közé sorolható, kiváló kutatási lehetőségekkel. Nehéz volt ezt elutasítani – de nehéz volt disszidálni is.

Hogyan talált önre a képzőművészet, miként lett a Kaliforniában élő fizikus a magyar kortárs művészet elismert gyűjtője?

Amikor az ember átkerül a világ másik oldalára, valamilyen módon szeretne kapcsolatot tartani a régi életével. Szakmai kapcsolataim voltak, egy csomó volt kolléga jött ki hozzám, találkoztunk tudományos fórumokon is, de azért ennek nincs emocionális töltése, nincs kiterjesztése a területen kívül. Régebben is sokat jártam múzeumba, ezért gondoltam arra, hogy magyar festők műveiből vásárolok. Erre az 1990-es években, a rendszerváltás után került sor – akkor már volt útlevelem, az Akadémia külső tagja lettem, már haza lehetett járnom, és ebben az irányban is elkezdhettem valamit.

Hogyan választotta ki a műveket?

Számomra már akkor is fontos volt az, hogy minden művészt ismerjek, akitől képet veszek. Eljárom hozzájuk, megismerkedünk, megnézem a műtermüket.

NÁDLER ISTVÁN: KÉK-FEKETE KÉP, OLAJ, VÁSZN, 2001, 180×130 CMP. FORRÁS: VASARELY MÚZEUM

KESERÜ ILONA: KIS UTÓKÉP, 1998. OLAJ, VÁSZON, 50 X 50 CM. FORRÁS: VASARELY MÚZEUM

Ki volt a Vergiliusa, ki vezette be ebbe a világba?

Egy volt iskolatársam, Beke László művészettörténész, aki meghívott egy kiállításra. Lossonczy Tamás állította ki a képeit, ő bemutatott Keserü Ilonának, és így ismertem meg egyik művészt a másik után. Később úgy gondoltam, hogy fölépítek egy gyűjteményt, ugyanúgy, ahogy egy kisvállalatot épít fel az ember.

Mik voltak az elvek, amelyek alapján építkezett?

Ha az ember elindít valamit, leginkább az átvitt értelemben is használható piac számít. A piacot számtalan módon lehet definiálni. Például egy gyűjtemény szempontjából nemcsak az számít, hogy nekem mi tetszik – az is számít persze –, de legalább ilyen fontos, hogy a közszellem, a piac mit talál értékesnek.

Honnan tudta, hogy melyik festő tetszik épp a közszellemnek?

Azt azért lehet tudni, hogy egy kiállításon kikerül mondanak jókat. Ha kritikusokkal beszél az ember, rögtön hallja, hogy kiben van meg az a filozófia, az a sziporka. Részben ezt kell megvizsgálni, majd az információkat össze lehet kombinálni a személyes élménnyel, tehát, hogy az embernek tetszik-e az a vászon. De alapvetően itt is arra kell koncentrálni, ami a közszellemnek tetszik.

Van még egyéb szempont is?

Van. A másik alapvetés bármilyen innovációnál, hogy a fókusz elvesztése eredeti bűn. Tehát fókuszálni kell.

Mire?

Valamire, bármire, ami fontos. A gyűjteményem esetében nyilvánvaló volt, hogy az 1920-as, 1930-as évekből nem tudok venni olyan műveket, amiket érdemes lenne, mert az igazán jók már elérhetetlenek. A másik tény, hogy nem tudok minden fajtát: figuratív, nonfiguratív művészetet gyűjteni. Az 1945 utáni művészek alkotásaira fókuszáltam, amelyek elsősorban az innovatív avantgárdhoz tartoznak. Akkor ez még viszonylag egyszerűbb volt, mintha most csinálnám.

Van harmadik gyűjtői alapelve?

A harmadik szempont az, hogy megértsük a saját limitációinkat, tisztában legyünk vele, hogy magunk mit tudunk hozzáadni. Ez szintén érvényes a kisvállalatokra is. Mivel nem vagyok művészettörténész, úgy gondoltam, meg kell nézni, melyek voltak az igazán nagy periódusok Magyarországon 1945 óta. Nagyon jó időszak volt 1945-től 1948-ig, a kommunista hatalomátvételig tartó három év, aztán a Kádár-korszak föllazulása is jó műveket hozott. Majd jött a rendszerváltás, a kilencvenes évek. Minden ilyen korszak földob egy csomó jó és egy csomó rossz művet is. Gyűjtőként az a feladatom, hogy kiválasszam az első csoporthoz tartozókat.

Van negyedik is?

Van – és azzal be is lehet zárni a sort: hogy a jó dolgokért keményen meg kell dolgozni. Ez a gyűjteményem szempontjából például azt jelenti, hogy elmentem minden művészhez többször is, megpróbáltam velük átbeszélni, hogy ők mit gondolnak. Volt, akivel konferenciát szerveztem a tudomány és művészet kapcsolatáról, másokat olyan témákba vezettem be, melyek számukra inspirálók voltak.

Mondana példákat?

Keserü Ilonával szerveztünk egy konferenciát Koncepciók a tudományban, megérzések a művészetben címmel. Sok művész részt vett rajta, olyan alkotók, mint Keserü Ilona, Bak Imre, Konok Tamás stb. Én toboroztam jó pár fizikust, akik régen a diákjaim voltak, mostanra külföldön professzorok, és ebből a találkozásból létrejött egy nagyon érdekes konferencia és egy érdekes kiadvány.

Maga is részt vett rajta mint előadó?

Igen, a nem látható fényről beszéltem. A fény rezgési hullámszáma nagyon különböző lehet. Vannak rádió- és mikrohullámok, van infravörös, majd jön egy nagyon kis tartomány, amit látunk, az úgynevezett „látható fény” tartomány, utána következik az ultraibolya és így tovább. A nem látható fény sokkal szélesebb spektrumot ölel fel, mint a látható.

Tehát először kialakította a gyűjtői koncepcióját, majd miután jobban megismerte az alkotókat, a területeket, tudatosabbá és talán könnyebbé is vált a választás?

Igen. Cinikusan azt mondja az ember, hogy fut a pénze után – ha már ennyit beleölt, próbáljon valami unikálisat csinálni, egy igazán egyedi gyűjteményt, hogy úgy mondjam, alkotni.

A műveket az otthonában helyezte el?

Igen, de idővel minden gyűjtemény kinövi az otthonát. Van egy házunk Los Angelesben, van egy lakásunk San Franciscóban és még egy,

ahol a gyerekünk lakik, tehát van felület, de persze egy gyűjteménynek ez nem elég.

Ráadásul nem biztos, hogy a gyerek ugyanazokat a képeket akarja nézni, mint a szülei.

Ez nagyon komoly megállapítás. A gyerekek valóban nem feltétlenül azt akarják folytatni, amit a szülei elkezdtek. Ez nemcsak rám mint gyűjtőre vonatkozik, de nagyon sok művész él közöttünk, akik már a nyolcvanas éveikben járnak, kiváló életművel rendelkeznek, és mindig felmerül a kérdés, mi történik az életművel? Vannak erre jó, követhető példák. Emlékszem, amikor négy-öt évvel ezelőtt Svájcban voltam 3-4 hónapig, feltűnt, hogy az ember szinte minden kisvárosban talál olyan múzeumot, esetleg többet is, amit egy-másfél óra alatt meg lehet nézni. Bemegy a látogató, megtekinti a műveket, utána iszik egy jó kávé, és sétálhat tovább. Ilyesmiből itthon is lehetne több. Valóban minőségi, igazán jó magyar művészetet bemutató kis múzeumok kellenének.

Mekkora most az ön gyűjteménye?

A Vasarely Múzeumban rendezett kiállításon nagyjából a gyűjtemény fele szerepelt, körülbelül 100 darab.

Az alapkonceptió töretlen, tehát a művek szinte mindegyike 1945 után készült?

A koncepció megmaradt, csupán egy festmény van közöttük 1941-ből, ami kivétel. Ez a kép Lossonczy Tamás háború alatt elpusztult életművéből fennmaradt két alkotása közül az egyik. Gondoltam, hogy Budapest ostromára emlékezvén, megszerzem.

Ma is fejlődik a gyűjteménye? Fialat művészek alkotásai is bekerülnek?

Ez nehéz kérdés. Van három ember, akit én fiatal művésznek mondok – sokan már középkorú művésznek tartják őket is, hiszen a negyvenes éveiket tapossák. Ők olyan alkotók, akik letettek valamit az asztalra,

LOSSONCZY TAMÁS: KONFIGURÁCIÓ, 1941. OLAJ, VÁSZON, 60X80 CM, FORRÁS: VASARELY MÚZEUM

KESERŐ ILONA: KIS MÓBIUSZ OLAJ, VÁSZON, FESTETT OBJEKT, 18X30X15 CM, FOTÓ: OLÁH GERGELY MÁTÉ

kiérdemelték, hogy figyeljenek rájuk. Most már figyelniem kellene a következő generációt is. Sok időt töltök azon gondolkodva, vajon csináljam-e tovább vagy ne, és ha igen, akkor hogyan. Mostanában nem volt sok időm arra, hogy igazán belevessem magamat a kortárs művészet megismerésébe. Lehet, hogy van ebben egy freudi dolog, azaz az ember idős korában kevésbé tudja megérteni a fiatalokat. De valahogy most nem is olyan egyszerű a képlet, mint mondjuk a Kádár-korszakban. Akkor az a mű, ami a szocreál elmentéje volt, automatikusan érdekessé vált. Most annyi minden történik egyszerre, annyiféle áramlat van Magyarországon is, hogy nem igazán lehet tudni, ki az, aki igazán képviseli a bartóki koncepciót: legyünk univerzálisak, de tartsuk meg a magyar motívumokat. Elég sok időt kellene foglalkozni az igazán fiatalok világával, megnézni, hogy kiket értékelnek, kiket nem. Ráadásul már most is komoly fejfájást okoz, hova tegyem a műveket.

Van valami terve a gyűjteményével, kitalálta, hogy hosszú távon mi legyen vele?

Nincs. Szívesen odaadnám az egészet, ha lenne egy kis budapesti múzeum belőle. Még dolgozom is azon, hogy további nagyon jó minőségű képek

kerüljenek oda, sőt anyagilag is támogatnám. De sajnós ez sem könnyű ügy.

Muszáj továbbfejleszteni a gyűjteményt? Nem elég, nem kerek?

Szerintem ez így, ahogy van, kerek. Nincs más kényszerítő erő, hogy még valamit csináljunk vele, csak a gyűjtőszenvédély. De inkább arról van szó, hogy mással voltam elfoglalva. A kutatói munkám első negyedszázada a felfedező kutatásokkal telt. A második fázisban jöttek az innovációk, a vállalatok alapítása. Most kezdtem el a harmadik fázist, ami a tanácsadás, az innováció területére koncentrálna. Eleget tanultam erről elméletben és gyakorlatban is. Egyetemeknek, bizonyos esetekben vállalatoknak, sőt kormányoknak szolgálom tanáccsal. Tanácsadóként az a feladatom, hogy megmutassam, hogyan lehet ideális körülmények között innovációt kreálni, innovációs ökoszisztémát létrehozni, és hogyan kell támogatni. Aki pedig a döntést hozza, megnézi, hogy a terveket reális körülmények között hogyan lehet, illetve kell megvalósítani.

VIG GYÖRGY